

QARABAĞDA AQRAR SEKTORUN İNKİŞAFINDA DƏNLİ-PAXLALI BİTKİLƏRİN ROLU

Kamilə Şixəliyeva¹, Rüşət Mirzəyev²

¹*AMEA-nın Genetik Ehtiyatlar İnstitutu*

²*Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu*

Regionlarımızın ekoloji cəhətdən bərpası və burada aqrar sahənin canlandırılmasında bir s mövcud problemləri yaradan faktorlar nəzərə alınmaqla tətbiq olunan elmi yanaşma vacibdir. Qa baqlayıcı tədbirlər görülmədiyi halda, planetin böyük əraziləri gələcəkdə yaşayış üçün əlverişsiz halda düşəcəkdir. Ekoloji problemlərin həyatımıza necə təsir etdiyini göstərmək üçün tədqiqatçılar tərəfindən yüzrlərlə araşdırma aparılmışdır. İqlim dəyişkənliyi və onun canlı aləmə təsiri dünya birliyini getdikcə daha çox narahat etməkdədir. Azərbaycan da qlobal iqlim dəyişikliklərinin təsirindən kə narda qalmamışdır.

Ölkədə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədilə müəyyən edilən vəzifələrə uyğun tədbirlər davam etdirilməlidir. Müzəffər Azərbaycan ordusunun işğaldan azad etdiyi torpaqlar aqrar sektorun inkişafı üçün yeni imkanlar yaratmışdır. Bu məqsədlə kənd təsərrüfatı məhsullarının, o cümlədən ərzaq paxlalılarının istehsalının artırılması və onların keyfiyyətinin yüksəldilməsi əsas pol oynayır. Respublikamızın torpaq-iqlim şəraiti paxlalı bitkilərin becərilməsi üçün çox əlverişlidir. Noxud və mərcimək quraqlığa davamlı qiymətli bitkilər kimi qədimdən becərilir, onların toxumları vitaminlər, şəkərlər və əvəz olunmayan amin turşuları ilə zəngindir.

Paxlalı bitkilər əkinlərə sərf olunan mineral gübrələrin (azot gübrəsinin) məsrəfini azaltmaqla yanaşı, növbəli əkinlərdə əvəzolunmaz sələf bitkisi rolunu da oynayır. Dəmyə əkinçiliyində, xüsusən də quraqlıq bölgələrdə paxlalı bitkilərin əhəmiyyəti yüksəkdir. Buna baxmayaraq, ölkəmizdə paxlalı bitkilərin əkin sahələri çox geniş deyildir.

Noxud qiymətli paxlalı bitki olub, dənin qidalılığı baxımından bu qrupa daxil olan bütün bitkilərdən üstündür. Məlumdur ki, balanslaşdırılmış aminturşu tərkibinə, metioninin və triptofanın çoxluğuna görə noxud bitkisi digər paxlalı bitkiləri üstələyir.

Mərcimək bitkisi paxlalı bitkilər arasında mühüm yer tutur. Belə ki, onun dənində zülalın miqdarı 27-37%-ə qədər olmaqla özündə demək olar ki, bütün əvəz olunmayan amin turşularını və B qrupu vitaminlərini birləşdirir. Becərilən yerli formalar qısaboylu olduğundan, mexaniki üsulla yığım zamanı məhsul itkisi çox olur. Eyni zamanda belə formaların məhsulunun əmtəlik xüsusiyyətləri də yüksək deyildir. Respublikamızda bu bitkilərin istehsalını artırmaq məqsədilə onların yeni məhsuldar, keyfiyyətli, xəstəliklərə davamlı sortlarının yaradılması, toxumçuluğunun təşkili, becərmə texnologiyalarının müəyyənləşdirilməsi, yığımının mexanikləşdirilməsi və təsərrüfatlarda tətbiqi qarşıya qoyulmuş əsas məqsədlərdən biridir.

Ölkəmizin ayrı-ayrı bölgələrində torpaq-iqlim şəraitinin müxtəlifliyi bu bölgələr üçün yüksək məhsuldar, ətraf mühitin stres amillərinə, xəstəliklərə qarşı davamlı, adaptiv xüsusiyyətlərə məxsus, intensiv tipli sortların yaradılmasını tələb edir. Bu məqsədlə ICARDA beynəlxalq təşkilatından alınmış ərzaq paxlalı bitkilərinin dünya genofondu nümunələri ilə yanaşı, həmçinin yerli kolleksiya nümunələri də öyrənilərək, Qarabağ bölgəsində əkilib artırılmalıdır.